

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВЕЛЬНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕКОЛОГІЇ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ РОБІТ
З ДИСЦИПЛІНИ «ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ В
ПРИРОДООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ»
для здобувачів освітнього рівня бакалавр
спеціальності 101 «Екологія» усіх форм навчання

Черкаси 2022

УДК 502.13(07)
М54

*Затверджено вченою радою БФ,
протокол № 5 від 21 грудня 2021 р.,
згідно з рішенням кафедри екології
протокол № 4 від 11.11.2021 р.*

Упорядники: *Єгорова О.В., к.т.н., ст. викладач*

Рецензен: *Чемерис І.А., к.б.н., доцент, завідувач кафедри лісового господарства та раціонального природокористування ЧДТУ.*

М54 Методичні рекомендації до виконання практичних робіт з дисципліни «Організація та управління в природоохоронній діяльності» для здобувачів освітнього рівня бакалавр спеціальності 101 «Екологія» усіх форм навчання [Текст] / Укл.: О.В. Єгорова; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: ЧДТУ, 2022. – 41 с.

Методичні рекомендації спрямовані на розширення, поглиблення й деталізація теоретичних знань, отриманих здобувачами на лекціях та в процесі самостійної роботи. Кожна практична робота містить теоретичний матеріал, індивідуальне завдання та перелік питань для самоконтролю знань.

УДК 502.13(07)

Навчальне електронне видання
комбінованого використання

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ РОБІТ
З ДИСЦИПЛІНИ «ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ В
ПРИРОДООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ»
для здобувачів освітнього рівня бакалавр
спеціальності 101 «Екологія» усіх форм навчання

Упорядники **Єгорова Оксана В'ячеславівна**

В авторській редакції

ЗМІСТ

Вступ	4
1 Загальні рекомендації.....	5
2 Методичні рекомендації для підготовки до практичних занять.....	7
Практична робота № 1. Визначення пріоритетів в екологічній політиці держави.....	9
Практична робота № 2. Застосування інструментарію та методики аналізу управління екологічною діяльністю на прикладі водного сектору в Україні.....	12
Практична робота № 3. Експертиза природоохоронних проєктів...	15
Практична робота № 4. Використання методичних підходів при визначенні нормативів екологічних платежів.....	18
Практична робота № 5. Аналіз економічних та регуляторних інструментів при визначенні показників природоохоронної діяльності в Україні.....	22
Практична робота № 6. Планування і управління природоохоронною діяльністю на підприємстві з урахуванням визначення об'єктивних критеріїв.....	28
Практична робота № 7. Визначення типової структури підсистеми єдиної державної системи екологічного моніторингу....	30
Практична робота № 8. Ознайомлення з системою показників статистики навколишнього середовища.....	33
Перелік питань які виносяться на іспит.....	36
Рекомендована література.....	40

ВСТУП

Екологічна концепція розбудови держави передбачає наявність відповідного механізму її реалізації, до якого належать: реальний економічний суверенітет, правове екологічне регулювання виробництва, створення ефективних засобів екологічного моніторингу та експертизи, налагодження дійової системи екологічної освіти тощо.

Забезпечення екологічних пріоритетів має ставати все більш важливим елементом соціального прогресу. Ці пріоритети поступово повинні набувати характеру абсолютних цінностей. Будь яке економічне рішення, що порушує науково обґрунтовані медичні, екологічні та інші вимоги до навколишнього середовища, є в принципі неприйнятним. Економічний розвиток, ощадливе природокористування й екологічна безпека пов'язані одне з одним. Лише усвідомивши це, суспільство здатне поліпшити своє життя та забезпечити умови для життєдіяльності майбутніх поколінь.

На початку курсу подані організаційно-методичні вказівки щодо вивчення курсу "Організація управління в екологічній діяльності" і методичні рекомендації для підготовки студентів до практичних занять. Потім наведені розділи курсу і до кожного з них - основні питання, що потребують самостійного опрацювання, і контрольні запитання. В завдання включений перелік основних документів, законів, інструкцій Міністерства екології і природних ресурсів та інших нормативних актів та літературні джерела, що необхідно вивчити, а з найбільш важких тем - вправи і завдання (ситуації) для усної і письмової відповіді. Завдання складені на основі практичної роботи природоохоронних, управлінських та інших органів, що мають відношення до природокористування і охорони навколишнього середовища.

В додатках 1-4 практикуму вміщені: перелік нормативних актів, інструкцій і літературних джерел, що підлягають вивченню або використанню студентами; перелік запитань до заліку (екзамену).

1 ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Зміст курсу сприяє підвищенню якості підготовки студентів до практичної діяльності як спеціалістів у галузі екології. Він є необхідною тематичною складовою підготовки, оскільки на сучасному рівні розвитку України значна увага приділяється досконалому вивченню інструментів та механізмів екологічного управління на рівні держави для її стійкого розвитку.

Дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності» завдяки особливостям об'єкта і предмета дослідження має тісні зв'язки з багатьма дисциплінами, зокрема, «Вступ до фаху», «Загальна екологія», «Оцінка впливу на довкілля», «Моделювання і прогнозування стану довкілля», «Екологічне право», «Заповідна справа» та ін.

Головною метою роботи студентів є закріплення і систематизація теоретичних знань та практичних навичок з теорії управління, інструментів та механізмів управління природоохоронною діяльністю на національному рівні й у світовій практиці, принципів формування системи управління екологічною безпекою.

Вивчення дисципліни «Організація та управління в природоохоронній діяльності» складається з підготовки до лекцій, практичних занять, самостійної та контрольної роботи згідно з програмою курсу. Крім того, методичні рекомендації можуть бути використані для самостійної підготовки до семестрового заліку, написання рефератів і контрольної роботи з дисципліни.

Робота з вивчення дисципліни включає слухання лекцій, на яких розглядаються базові й проблемні питання курсу, самостійну роботу студентів і роботу на практичних заняттях.

Аудиторна робота включає вивчення різних питань під час лекцій, проведення практичних занять, індивідуальних консультацій з викладачем, складання заліку з курсу. Після цього студенти повинні ознайомитися з основними розділами кожної теми відповідно до програми курсу за літературними джерелами й науково-методичною літературою.

Проведення лекційних занять проводить в стилі «ров'язання проблеми» або у вигляді оглядової лекції. Послідовні, як правило, читаються з усього розділу, після попереднього самостійного опрацювання студентами питань розділу за рекомендованими літературними джерелами, інструкціями і нормативними актами. При цьому перша лекція є установою.

Практичні заняття проходять в навчальних групах з більшості тем курсу. На них опрацьовуються уміння здійснити управлінський аналіз конкретних

екологічних ситуацій, опрацювання статистичних даних і дати рекомендації або прийняти рішення, а також правильно підготувати письмові документи.

Ділові ігри, як форма кінцевого заняття з окремого змістовного модулю курсу, організуються для того, щоб допомогти в навчанні, усвідомити не лише діяльність управлінських, правоохоронних і інших органів, але і способи вирішення екологічних ситуацій-проблем.

Консультації – одна із форм роботи із студентами і надання допомоги їм в самостійному вивченні навчального матеріалу. Вони проходять регулярно і носять зазвичай індивідуальний характер. Групові консультації організуються в період екзаменаційної сесії, а також перед діловими іграми.

До проведення занять поряд з професорсько-викладацьким складом залучаються спеціалісти обласного і міського управлінь екології і природних ресурсів, юристи, а також окремі працівники природоохоронних, правоохоронних та інших органів.

Форми поточного контролю отриманих знань студентами індивідуальні, а в окремих випадках і групові співбесіди, контрольні (тестові) письмові роботи, виконання програмованих завдань, в тім числі і на базі комп'ютерної техніки, реферати (курсів роботи).

Підсумковим контролем є: екзамен в об'ємі програми на основі проведених лекцій та практичних робіт. Метою підсумкового контролю є перевірка теоретичних знань студентів і навиків застосування отриманих знань при вирішенні екологічних ситуацій.

Основна форма вивчення основ управління природоохоронною діяльністю – самостійна робота студентів з використанням рекомендованої літератури і нормативних джерел, інструкцій, методичних вказівок і консультацій.

У випадку інтенсивної роботи студентів передбачається дострокове складання ними екзамену. Можливе також зарахування студентам екзамену за умови надання викладачу підтверджуючого документу про участь у відповідних курсах, семінарах із відповідною кількістю годин та кредитів ЕКТС.

Викладання основ організації управління в екологічній діяльності здійснюється в тісному взаємозв'язку з іншими навчальними дисциплінами, і в першу чергу, з політологією, екологічним законодавством, філософією, економікою природокористування, що вимагає послідовності проходження вказаних дисциплін.

В процесі викладання застосовується комплекс традиційних і сучасних інтенсивних (активних) форм і методів навчання, в тому числі проблемний підхід вирішення конкретних мікро- і макропроблемних ситуацій, використання комп'ютерних програм.

2 МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Метою практичних занять, що проводяться з дисципліни «Організація управління в екологічній діяльності» є поглиблення і закріплення теоретичних знань, отриманих студентами на лекціях і в процесі самостійного вивчення навчального матеріалу, а також удосконалення практичних навичок застосування інструктивних, нормативних і законодавчих актів. Ці знання служать не лише трибуною для дискусій, обміну думками і аналізом помилок, що можуть бути допущені на практиці чи правопорушень, але і засобом постановки, розгляду і вирішення проблемних ситуацій. Практичні заняття дозволяють також контролювати засвоєння студентами навчального матеріалу.

Успіху проведення практичних занять з управління природоохоронною діяльністю сприяє ретельна попередня підготовка до них студентів.

В першу чергу необхідно: ознайомитись із завданням до практичних занять; визначити примірний об'єм роботи для підготовки до них; виділити питання, вправи, від відповіді на які чи виконання і рішення без попередньої підготовки не уявляються можливими; ознайомитись з переліком інструктивних, нормативних і інших актів, літературних джерел, що рекомендується до вивчення. Що стосується переліку, то він може бути доповнений або скорочений викладачем у зв'язку зі змінами в законодавстві чи наказі Міністерства, застосуванням нових правових актів, інструкцій і виходом у світ нової літератури. Про це студенти інформуються попередньо до підготовки занять.

При відповідях на запитання і вирішення завдань необхідно уважно прочитати їх текст і намагатися дати аргументоване пояснення з обов'язковим посиланням на відповідну правову норму, інструкцію чи наказ. Порядок відповіді може бути різним: або на початку робиться висновок, а потім даються аргументи, або застосовується розгорнута аргументація вже прийнятого рішення, на основі якого пропонується відповідь.

У випадку виникнення сумнівів в правильності відповідей можна звернутися до консультації з викладачем. На прохання студентів і за ініціативою можуть бути запроваджені групові консультації. При підготовці до занять студенти можуть використовувати технічні засоби навчання і дидактичні матеріали (схеми, слайди, діафільми, відеофільми, тощо). Ці ж засоби можуть бути використані і на заняттях для кращого закріплення навчального матеріалу чи підтвердження правильності відповідей на поставлені запитання.

Заняття проводиться в формі вільної дискусії за активною участю всіх студентів з правом висловлювання альтернативної точки зору, задавати питання,

пропонувати для обговорення свої або нові проблеми, аналізувати практику застосування екологічного законодавства з питань, що обговорюються. Питання можуть бути поставлені також і викладачу.

Дозволяється використання на заняттях записів з відповідями на запитання, вправи і завдання, що були виконані під час підготовки до них, тексти нормативних актів, інструкцій Міністерства екології і природних ресурсів, що винесені контролюючими державними і наглядовими органами, рішення суддів і інші документи. Як за усні, так і за письмові відповіді студентам ставлять оцінки за п'ятибальною системою.

Обговорення кожного питання, вправи чи завдання (ситуації) як завжди закінчується коротким заключенням викладача.

На закінчення занять викладач відмічає як позитивні, так і негативні моменти, що виникли по ходу занять. Одночасно викладач дає студентам завдання на наступне практичне заняття.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 1

Визначення пріоритетів в екологічній політиці держави

Мета роботи: ознайомитись з основними положеннями національної стратегії екологічної політики держави, зробити огляд державної програми охорони навколишнього природного середовища, аналіз існуючих проблем та дати альтернативні пропозиції щодо їх вирішення.

Теоретична частина

Досвід передових країн свідчить, що ефективне управління природоохоронною діяльністю можливе за рахунок подальшого соціально-економічного розвитку з мінімальним впливом на навколишнє середовище. Для цього пропонується розглянути проблемні питання на рівні держави, законів та правових актів, які визначають основні заходи, методи та принципи охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування.

Для відпрацювання ефективної екополітики щодо використання природних ресурсів необхідно сформуванню систему інструментів, яка б стимулювала суб'єктів економічної діяльності раціонально використовувати об'єкти природи для оздоровлення населення. Процес створення такої системи інструментів повинен спиратися на науково обґрунтовані принципи. Теоретичною основою їх формування є екологічні і соціально-економічні закони розвитку суспільства, принципи екополітики, проголошені на Міжнародній конференції ООН у Ріо-де-Жанейро (1992).

Участь України у міжнародному співробітництві в галузі охорони навколишнього природного середовища визначена Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст.71). Як член ООН Україна є учасником 18 угод у галузі охорони природи. Вона приєдналася до Конвенції щодо створення глобальних систем моніторингу навколишнього середовища (1972), Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, які перебувають під загрозою зникнення (1975), Конвенція про охорону біологічного різноманіття (1992), Конвенції ООН зі змінами клімату (1992) та багато інших.

На стратегічному рівні пріоритети екологічної політики визначені у Проекті Закону України “Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року”

Державна екологічна політика – це діяльність державних органів, спрямована на забезпечення конституційного права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Екологічну політику також можуть мати окремі підприємства чи організації. Досягнення Україною Цілей сталого розвитку, які були затверджені на Саміті ООН зі сталого розвитку у 2015 році, включено до основних засад екологічної політики України. Стратегія розвитку екологічної політики в Україні та інструменти її впровадження представлені на рисунку 1.1.

ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ НА ПЕРІОД ДО 2030 РОКУ



Рисунок 1.1 – Стратегія екологічної політики України до 2030 року у порівнянні із сучасним станом

Стратегії державної екологічної політики України можуть переглядати кожні 5-6 років, залежно від ефективності їхнього впровадження. На виконання документу також має бути розроблений Національний план дій.

Україна значно просунулася в імплементації європейського екологічного законодавства та виконанні своїх зобов'язань щодо запровадження екологічних вимог на кшталт діючих в країнах ЄС. Зокрема, було ухвалено Закон України «Про оцінку впливу на довкілля», який вже рік успішно працює, та Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку», який зобов'язує враховувати потреби довкілля ще на етапі розробки та ухвалення рішень. Закон вводить нову європейську модель процедури оцінки впливу на довкілля замість екологічної експертизи, що передбачена Законом «Про екологічну експертизу», яка в свою чергу, втрачає силу.

Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» впроваджує зобов'язання, передбачені Угодою про асоціацію з ЄС, зокрема Директиву про оцінку впливу державних і приватних проектів на довкілля, а також відповідні положення про доступ громадськості до екологічної інформації

Практична частина

1. На основі узагальнення Закону України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року», визначити основні напрями розвитку України, що враховує національні цінності та тенденції світового розвитку. Записати їх в зошит.
2. Визначити основні екологічні проблеми України, зокрема в енерго- та ресурсозбереженні, переходи до енергетики відновлювальних і нетрадиційних джерел. На основі аналізу запропонувати альтернативні реальні пропозиції щодо вирішення.
3. Накреслити напрями і шляхи розв'язання найбільш гострих проблем у соціальній сфері України і запропонувати засоби їх реалізації.

Контрольні запитання до практичного заняття

1. Поняття екологічного ліцензування і його система.
2. Поняття «екологічне нормування», «стандартизація» і місце цих заходів в системі екоменеджменту.
3. Нормативні документи, що регламентують цю галузь.
4. Форми і рівні екологічних нормативів і стадій їх формування.
5. Класифікація екологічних нормативів.
6. Функції екологічного нормування між спеціально уповноваженими в галузі охорони НПС державними органами.
7. Нормативно-правові документи України, що регулюють екологічне ліцензування.
8. Державні органи, що здійснюють екологічне ліцензування.
9. Види діяльності, що ліцензуються Мінекології, та його органами на місцях.
10. Порядок екологічного ліцензування.
11. Суть екологічної сертифікації.
12. Основні етапи робіт з екологічної сертифікації.

Рекомендований перелік джерел для ознайомлення

1. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII.
2. Резолюція A/RES/70/1, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 25 вересня 2015 року, про підсумковий документ «Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку 2030».
3. Стратегічні документи в напрямах діяльності Міндовкілля – <https://mepr.gov.ua/timeline/Cstrategichni-dokumenty.html>
4. Національні доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні – <https://mepr.gov.ua/timeline/Nacionalni-dopovidi-pro-stand-navkolishnogo-prirodnogo-seredovishcha-v-Ukraini.html>

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 2

Застосування інструментарію та методики аналізу управління екологічною діяльністю на прикладі водного сектору в Україні

Мета роботи: ознайомитись з основними методиками проведення аналізу природоохоронної діяльності та навчитися застосовувати існуючі методи для вироблення регулярного механізму природоохоронного управління.

Теоретична частина

Захист водних ресурсів є пріоритетним напрямом європейської екологічної політики. З середини 70-х років ХХ ст., після прийняття Плану дій з охорони довкілля у Європі у 1973 році, розпочалося створення екологічного водного законодавства. Було розроблено екологічні стандарти якості водних ресурсів, що знайшли відображення у директивах ЄС для поверхневих вод, вод рибогосподарського призначення, питних і т. ін. У 80-ті роки було затверджено окремі рішення стосовно небезпечних речовин. Але з 90-х років стає зрозумілим, що усі прийняті рішення не є універсальними, а погодження документів суперечить вимогам, які регламентують скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти, це підтверджує судова статистика з питань порушень виконання водного законодавства ЄС. У 90-х роках було прийнято рішення про підготовку нового узгодженого документа, який би узагальнював раніше прийняті документи, цим документом стала Водна рамкова директива ЄС (далі — ВРД), підготовка якої здійснювалась в період 1995–2000 років.

Основним документом, що регулює водні відносини в Україні, є Водний кодекс. До цього кодексу розроблено, узгоджено і затверджено постановами Кабінету Міністрів України низку нормативних актів, що містять правові норми про використання, управління та контроль у галузі використання і охорони вод та запобігання їх шкідливій дії, облік використання вод, відповідальність за порушення законодавства тощо.

Державне управління водними ресурсами – діяльність спрямована на подолання наявних водно-екологічних загроз в країні, створення сприятливих умов для сталого, екологічно безпечного водокористування, відтворення та охорону всіх водних ресурсів на території країни з урахуванням їх транскордонного значення, а також водних екосистем. Основні інструменти оцінки якості стану води наведені на рисунку 2.1, види державного моніторингу представлено на 2.2.



Рисунок 2.1 – Основні інструменти оцінки стану водних ресурсів в Україні

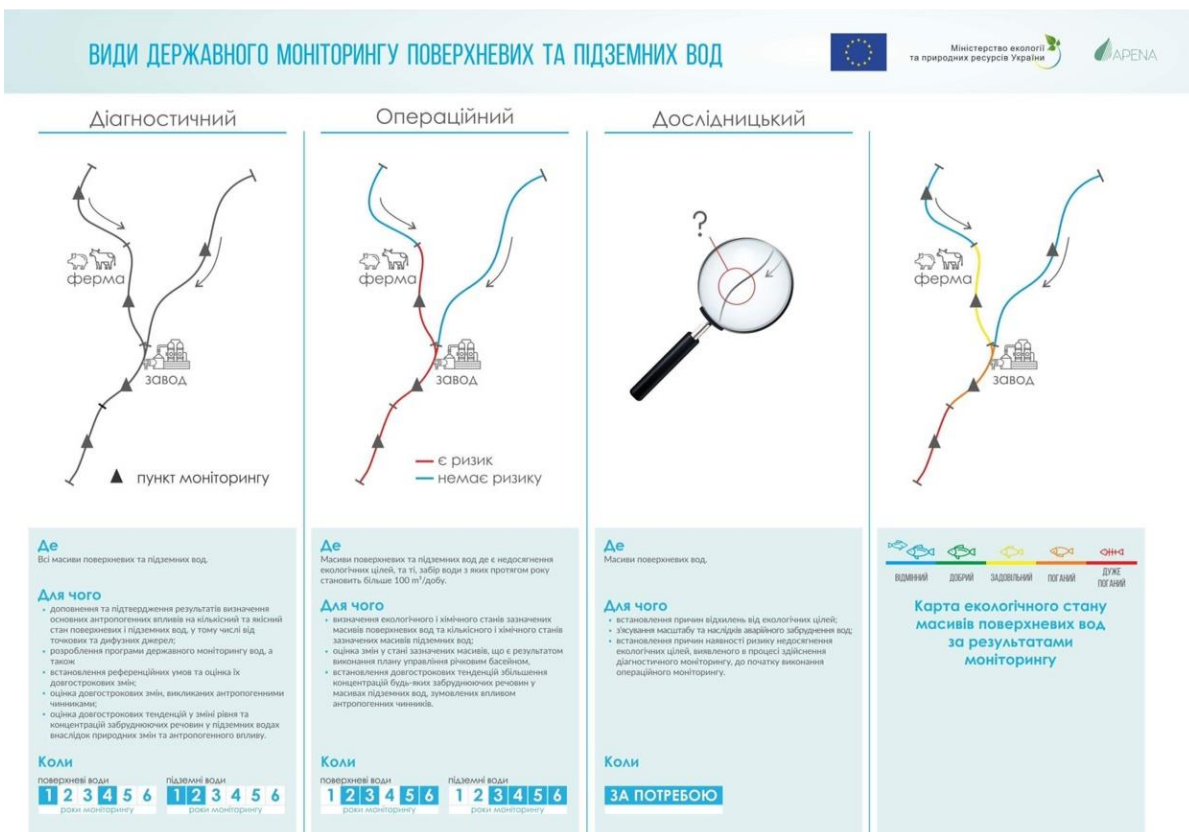


Рисунок 2.2 – Види державного моніторингу поверхневих та підземних вод

Практична частина

1. На основі вивчення інформації про якісний стан поверхневих вод за даними моніторингу у системі Держводагентства, національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні та Регіональної доповіді про стан навколишнього природного середовища Черкаської області визначити масштаби проблеми водних ресурсів в Україні та в Черкаській області зокрема (водозабезпеченість регіону, кількість стічних вод та їх очищення, стан головної артерії міста – р.Дніпро/ Кременчкцього водосховища вцілому).
2. На основі вивченого матеріалу та попередньо складеної зведеної таблиці методів екологічного управління визначити найважливіші характерні інструменти щодо регулювання проблемних питань водного господарства в регіоні та вцілому по Україні.
3. На основі аналізу матеріалів дослідження визначити взаємодію важливих для водного господарства показників, що сприяли б становленню екологічної політики стійкого розвитку водного господарства в Україні.

Контрольні запитання до практичного заняття

1. Водне законодавство ЄС.
2. Вимоги законодавства щодо якості питної води.
3. Правове регулювання поводження з міськими стічними водами в Європейському Союзі.
4. Правове регулювання запобігання забрудненню морських вод.
5. Правова охорона підземних вод від забруднення.
6. Правове регулювання контролю за викидами речовин у водне середовище.

Рекомендований перелік джерел для ознайомлення

1. Національні доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні – <https://mepr.gov.ua/timeline/Nacionalni-dopovidi-pro-stan-navkolishnogo-prirodnogo-seredovishcha-v-Ukraini.html>
2. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Черкаській області. <https://mepr.gov.ua/timeline/Regionalni-dopovidi-pro-stan-navkolishnogo-prirodnogo-seredovishcha.html>
3. Інтерактивна карта «Моніторинг та екологічна оцінка водних ресурсів України» Державного агентства водних ресурсів України. <http://monitoring.davr.gov.ua/EcoWaterMon/GDKMap/Index>
4. Державний водний кадастр: облік поверхневих водних об'єктів. <http://geoportal.davr.gov.ua:81/>

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 3

Експертиза природоохоронних проектів

Мета роботи: ознайомитись з методикою здійснення експертизи на основі ОВНС та обґрунтуванні ризику при прийнятті рішення.

Теоретична частина

Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» впроваджує зобов'язання, передбачені Угодою про асоціацію з ЄС, зокрема Директиву про оцінку впливу державних і приватних проектів на довкілля, а також відповідні положення про доступ громадськості до екологічної інформації (рисунок 3.1).



Рисунок 3.1 – Основні положення ЗУ “Про оцінку впливу на довкілля”

Під оцінкою впливу на довкілля (ОВД) розуміється діяльність, спрямована на визначення характеру і ступеня потенційного впливу запланованій діяльності на навколишнє середовище, очікуваних екологічних та пов'язаних з ними соціальних і економічних наслідків в процесі і після реалізації такого проекту, вироблення заходів щодо забезпечення раціонального використання природних ресурсів і охорону навколишнього середовища від шкідливих впливів.

Відповідно до Закону України “здійснення оцінки впливу на довкілля є обов’язковим для прийняття рішення при проведенні планованої діяльності”, яка визначена частинами другою і третьою статті 3 Закону.

Виходячи з отриманої при проведенні ОВД інформації та її аналізу, розраховується можлива шкода компонентам навколишнього середовища, що наносить планована господарська діяльність, завдяки чому можна виробити заходи щодо для його мінімізації, а також здійснювати моніторинг стану навколишнього середовища на території об’єкта. Моніторинг дозволяє відстежувати зміни стану у навколишньому середовищі і відповідно коригувати господарську діяльність. Порядок проходження процедури оцінки впливу на довкілля надано на рисунку 3.2.

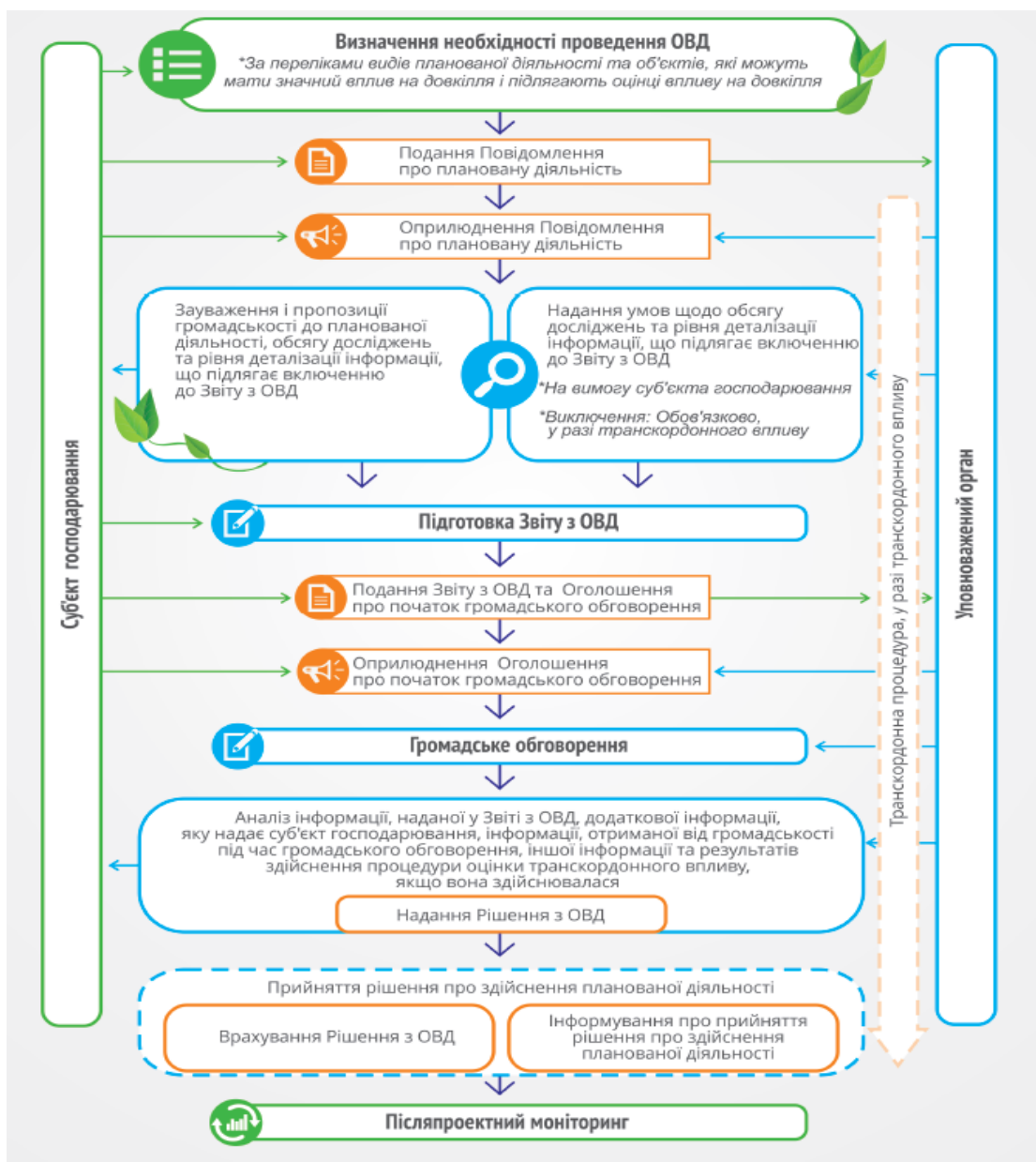


Рисунок 3.2 – Схема проходження процедури ОВД

Практична частина

1. Ознайомитись з методами проведення ОВНС, зробити порівняльний аналіз для визначення ефективності і застосування на практиці.
2. Ознайомитись з особливостями застосування. Методи складання матеріального балансу з метою отримання фактичного матеріалу для ОВНС підприємств, що проектується.
3. На основі обраного здобувачем об'єкту дослідження (діюче підприємств, установа, будівництво тощо) провести аналіз можливих екологічних наслідки даного проекту і зробити екологічне обґрунтування для висновку експертної комісії.
4. Зробити висновки.

Контрольні запитання до практичного заняття

1. Законодавчі та організаційно-правові основи проведення процедури ОВД.
2. Види діяльності, що можуть мати значний вплив на довкілля.
3. Структура і етапи проведення ОВНС
4. Процедури публічності та збору інформації при проведенні ОВД.
5. Звіт з оцінки впливу на довкілля.
6. Висновок з оцінки впливу на довкілля.
7. Міжнародні засади проведення оцінки впливу на довкілля.

Рекомендований перелік джерел для ознайомлення

1. Зразок проекту ОВНС за вибором здобувача/викладача.
2. Закону України «Про оцінку впливу на довкілля».
Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>
3. Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку».
Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>
4. Інструктивні картки щодо методів здійснення ОВНС.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 4

Використання методичних підходів при визначенні нормативів екологічних платежів

Мета роботи: на основі існуючої методики розрахунку розмірів відшкодування збитків заподіяних державі внаслідок порушення законодавства, запропонувати оцінку збитків від забруднення певного об'єкту і визначити причини знищення стимулюючої ролі екологічної плати.

Теоретична частина

Методика визначає порядок встановлення розмірів платежів за забруднення навколишнього природного середовища на основі базових нормативів плати та регулюючих розміри платежів коефіцієнтів.

Стягнення платежів за забруднення навколишнього природного середовища не звільняє підприємства від відшкодування збитків, заподіяних порушенням природоохоронного законодавства.

Плата за скиди забруднюючих речовин у поверхневі води впроваджується з метою економічного стимулювання водоохоронних заходів, упорядкування джерел, їх фінансування і кредитування та відшкодування народногосподарських збитків, завданих забрудненням вод.

Плата за розміщення відходів у навколишньому природному середовищі впроваджується з метою економічного стимулювання заходів по зниженню відходності виробничих процесів, переробці і безпечному захороненню відходів, відшкодування народногосподарських збитків, завданих розміщенням відходів у навколишньому природному середовищі.

Розмір платежу за скиди забруднюючих речовин у поверхневі води, включає дві складові:

- плату в межах установлення лімітів скидів забруднюючих речовин;
- плату за перевищення лімітів скидів забруднюючих речовин.

Розмір платежу за скиди забруднюючих речовин у поверхневі води розраховується за формулою:

$$P_{\text{г}} = \sum_{i=1}^n [(H_{\text{б}i} \cdot M_{\text{л}i}) + (K_n \cdot H_{\text{б}i} \cdot M_{\text{н}i})] \cdot K_T \cdot K_{\text{ИД}}, \quad (4.1)$$

де $H_{\text{б}i}$ – базовий норматив за скидання 1т i -ї забруднюючої речовини в межах ліміту, грн./т;

$M_{\text{л}i}$ – маса річного скиду i -ї забруднюючої речовини в межах ліміту, т;

$M_{\text{н}i}$ – маса понадлімітного річного скиду i -ї забруднюючої речовини, т;

K_T – регіональний коефіцієнт, що враховує територіальні екологічні особливості (таблиця 4.1);

K_n – коефіцієнт кратності плати за понадлімітний викид забруднюючої речовини;

$K_{ИД}$ – коефіцієнт індексації;

Розмір платежу за розміщення відходів у навколишньому природному середовищі розраховується за формулою:

$$P_{\epsilon} = \sum_{i=1}^n [(H_{\delta i} \cdot M_{\lambda i}) + (K_n \cdot H_{\delta i} \cdot M_{\lambda i})] \cdot K_m \cdot K_o \cdot K_{ИД}, \quad (4.2)$$

де $H_{\delta i}$ – базовий норматив плати за розміщення 1 т відходів i -го виду в межах ліміту згідно з дозволами на розміщення, грн./т;

K_m – коефіцієнт, який враховує розташування зони розміщення відходів (визначається за таблицею 4.3);

K_o – коефіцієнт, який враховує характер обладнання місця розміщення відходів (визначається по таблиці 4.2).

Таблиця 4.1 – Значення регіональних (басейнових) коефіцієнтів

№ п/п	Басейни морів і річок	K_T
1	Азовське море	2,0
2	Чорне морю	2,0
3	Дунай	2,2
4	Тиса	3,0
5	Прут	3,0
6	Дністер	2,8
7	Дніпро (кордон України до м.Києва)	2,5
8	Дніпро (м.Київ включно – до Каховського г/в)	2,2
9	Прип'ять	2,5
10	Десна	2,5
11	Південний Буг та Інгул	2,2

Таблиця 4.2 – Значення коефіцієнту розташування місця (зони) розміщення відходів у НПС

Місце (зона) розміщення відходів	K_m
В адміністративних межах населених пунктів або на відстані менше 3 км від них	3,0
За межами населених пунктів (на відстані більше 3 км від їх меж)	1,0

Таблиця 4.3 – Значення коефіцієнту обладнання місця розміщення відходів у навколишньому природному середовищі

Характер обладнання місця розміщення відходів	К _о
Спеціально створені місця складування (полігони), які забезпечують захист атмосферного повітря та водних джерел від забруднення	3,0
Звалища, які не забезпечують повного виключення забруднень атмосферного повітря або водних джерел	1,0
Місця не організованого складування (без відповідного дозволу)	

Практична частина

Визначити розмір платежів в залежності від варіанту (таблиця 4.4), що повинно сплатити підприємство за скиди забруднюючих речовин у поверхневі води і за розміщення відходів у навколишньому природному середовищі.

Підприємство, яке знаходиться в районному центрі в басейні річки скинуло в річку забруднюючі речовини в слідуючих обсягах: жири –, аміак –, масло солярне –

Підприємство має дозвіл на викид цих речовин в слідуючих обсягах: жири – 4 т, масло солярне – 1т, аміак – 70 т.

Підприємство має дозвіл на розміщення: відходів 2 класу – 250 т, відходів 3 класу – 150 т, відходів 4 класу – 100 т.

Фактично розміщено відходів даним підприємством на місці складування відходів, яке знаходиться на відстані ____ км від населеного пункту в слідуючих обсягах: люмінесцентні лампи –, відходи 2 класу –, ртутьвмісні прилади –, відходи 3 класу –, відходи 4 класу –

Місце складування обладнане так, що не виключає часткового забруднення повітря.

Довідкові дані:

1. Коефіцієнт кратності плати за понадлімітні скиди становить 5.
2. Підприємство розмістило відходи, на які не мало дозволу:
 - ртутьвмісні прилади – 22 одиниці.
 - люмінесцентні лампи – 900шт.

Дайте заключення щодо відповідності загальносанітарним та санітарно-токсикологічним вимогам для її вживання за допустимим перевищенням ГДС забруднень.

Таблиця 4.4 – Вихідні дані до виконання практичної роботи №4

Варіант	Відстань від населеного пункту	Басейн річки	Фактичні скиди, т			Розміщено відходів, т		
			жири	масло солярне	аміак	II клас	III клас	IV клас
1	4	Дунай	3,0	2,3	102	280	152	115
2	3	Тиса	4,2	1,5	91	230	184	108
3	2	Прут	4,6	2,8	72	293	158	125
4	5	Дністер	4,8	3,6	78	281	191	121
5	1	Дніпро	5,1	2,5	84	262	174	132
6	3	Прип'ять	5,4	3,0	88	271	162	144
7	4	Зах. Буг	6,2	3,1	94	250	194	110
8	2	Десна	5,8	2,2	75	245	166	100
9	2	Вісла	6,0	2,7	81	285	144	120
10	1	Дунай	5,7	4,0	79	255	184	102
11	2	Дністер	4,3	2,9	83	258	150	141
12	2	Півд. Буг	4,0	1,8	85	264	161	123
13	1	Дніпро	4,7	2,9	89	262	174	139
14	1	Прут	5,0	1,9	93	266	156	131
15	4	Прип'ять	5,3	2,4	89	268	162	122

Контрольні запитання до практичного заняття

1. Поясніть сутність поняття “збитки” та назвіть основні аспекти їх прояву.
2. Екологічні збитки від забруднення навколишнього природного середовища.
3. Методи визначення збитків, заподіяні скидами стічних вод.
4. Методи визначення збитків від забруднення відходами виробництва.
5. Шляхи удосконалення системи визначення збитків від забруднення навколишнього природного середовища.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 5

Аналіз економічних та регуляторних інструментів при визначенні показників природоохоронної діяльності в Україні

Мета роботи: навчитися здійснювати аналіз надходження коштів на природоохоронні цілі на основі щорічних статистичних звітів в Україні.

Теоретична частина

В Українському законодавстві державна екологічна політика визначається як «система специфічних політичних, економічних, юридичних та інших заходів, що вживаються державою для управління екологічною ситуацією, забезпечення раціонального використання природних ресурсів на території України та забезпечення гармонійного, динамічно збалансованого розвитку економіки, суспільства, природи» (Закон України, 2010), а в прийнятому Законі України «Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року» метою екологічної політики є досягнення задовільного стану Навколишнього середовища шляхом впровадження екосистемного підходу у всі напрямки соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на безпечне навколишнє середовище, впровадження збалансованого природокористування, збереження і відтворення природних екосистем (2019).

Еколого-Економічні Інструменти (ЕЕІ) – це насамперед заходи, що використовують ринкові механізми для досягнення поставлених цілей, призначені для направлення діяльності економічних суб'єктів в екологічно сприятливому напрямку шляхом впливу на витрати і вигоди наявних в їх розпорядженні різних альтернатив поведінки.

Говорячи про різні форми еколого-економічних інструментів природокористування (рисунок 5.1), варто пам'ятати про певну умовність подібної класифікації. Умовність форм еколого-економічних інструментів обумовлена рядом обставин.

Різні форми еколого-економічних інструментів є в основному варіаціями двох основних видів впливу на економічні інтереси суб'єктів господарської діяльності: податкового, що є вилученням доходу, і дотаційного, що є прямою чи непрямою передачею доходу. Зокрема, будь-які види платежів можуть кваліфікуватися як деякі форми податку (на викиди шкідливих речовин, на складування відходів, на використання природних ресурсів і ін.), а будь-які види пільг (податкових, кредитних, і ін.) як приховані форми дотацій чи субсидій.



Рисунок 5.1 – Форми еколого-економічних інструментів

До економічних методів управління процесом природокористування належать також платежі за забруднення. Плата за забруднення навколишнього середовища діючим законодавством встановлюється за:

- ✓ викиди в атмосферу забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними джерелами забруднення;
- ✓ скиди забруднюючих речовин у поверхневі води, територіальні та внутрішні морські води, а також у підземні горизонти, в тому числі скиди, що проводяться підприємствами через систему комунальної каналізації;
- ✓ розміщення відходів у навколишньому середовищі.

Критерієм для розрахунку платежів за забруднення є збитки від нього. Ці збитки проявляються рівночасно в моральному, соціальному, естетичному, економічному аспектах. Але на сьогоднішній день здебільшого оцінюються поки що тільки економічні збитки, які завжди є тільки частиною, хоч і дуже вагомою, загальних збитків. Через відсутність відповідних методик оцінка моральних і соціальних збитків становить певні труднощі.

Економічні збитки від шкідливого впливу на навколишнє середовище – це фактичні або можливі витрати народного господарства на попередження шкідливого впливу забруднення, виражені у вартісній формі, та витрати на компенсацію цих утрат.

Суми податку обчислюються платниками податку самостійно щокварталу. У разі якщо під час провадження господарської діяльності платником податку здійснюються різні види забруднення навколишнього природного середовища та/або забруднення різними видами забруднюючих речовин, такий платник зобов'язаний визначати суму податку окремо за кожним видом забруднення та/або за кожним видом забруднюючої речовини.

Суми податку, який справляється за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення (P_{ec}), обчислюються виходячи з фактичних обсягів викидів, ставок (проіндексованих ставок) податку за формулою:

$$P_{ec} = \sum_{i=1}^n (M_i \cdot H_{n_i}), \quad (5.1)$$

де M_i – фактичний обсяг викиду i -тої забруднюючої речовини в тоннах (т);

H_{n_i} – ставки податку в поточному році за тонну i -тої забруднюючої речовини, у гривнях з копійками (з округленням до двох десяткових знаків), які наведені у таблиці 5.1 довідкової інформації.

Суми податку, який справляється за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти (P_c), обчислюються виходячи з фактичних обсягів скидів, ставок (проіндексованих ставок) податку та коригуючих коефіцієнтів за формулою:

$$P_c = \sum_{i=1}^n (M_i \cdot H_{n_i} \cdot K_{oc}), \quad (5.2)$$

де H_{n_i} – ставки податку в поточному році за тонну i -тої забруднюючої речовини, у гривнях з копійками (з округленням до двох десяткових знаків), які наведені у таблиці 5.2 довідкової інформації.

K_{oc} – коефіцієнт, що дорівнює 1,5 і застосовується у разі скидання забруднюючих речовин у ставки і озера (у іншому випадку – 1);

Суми податку, який справляється за розміщення відходів (P_{pe}), обчислюються виходячи з фактичних обсягів розміщення відходів, ставок (проіндексованих ставок) податку та коригуючих коефіцієнтів за формулою:

$$P_{pe} = \sum_{i=1}^n (M_i \cdot H_{n_i} \cdot K_o \cdot K_m), \quad (5.3)$$

де H_{n_i} – ставки податку в поточному році за тонну i -тої забруднюючої речовини, у гривнях з копійками (з округленням до двох десяткових знаків), які наведені у таблиці 5.3 довідкової інформації.

K_o – коригуючий коефіцієнт, що дорівнює 3 і застосовується у разі розміщення відходів на звалищах, які не забезпечують повного виключення забруднення атмосферного повітря або водних об'єктів (табл. 5.4).

K_m – коригуючий коефіцієнт, який враховує розташування місця розміщення відходів і який наведено у довідковій інформації (табл. 5.5);

У розрахунковій роботі береться до уваги, що 50% відходів належить до I класу небезпечності і 50 % відходів – до II класу небезпечності. Ставки податку

за розміщення відходів, за викиди забруднюючих речовин у водні об'єкти, атмосферне повітря наведені в таблицях 1.2-1.5 (Розділ VIII. Екологічний податок Податкового кодексу України).

Таблиця 5.1 – Ставки податку за викиди в атмосферне повітря окремих забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення

Назва забруднюючої речовини	Ставка податку, гривень за тонну
Азоту оксиди	2451,84
Газоподібні фтористі сполуки	6070,39
Марганець та його сполуки	19405,92
Сірководень	7879,65
Сірковуглець	5120,76
Спирт н-бутиловий	2451,84
Стирол	17903,89

Таблиця 5.2 – Ставки податку за скиди окремих забруднюючих речовин у водні об'єкти

Назва забруднюючої речовини	Ставка податку, гривень за тонну
Завислі речовини	46,19
Нафтопродукти	9474,89
Нітрати	138,57
Нітрити	7909,97
Сульфати	46,19
Фосфати	1287,18

Таблиця 5.3 – Ставки податку за розміщення відходів, які встановлюються залежно від класу небезпеки та рівня небезпечності відходів

Клас небезпеки відходів	Рівень небезпечності відходів	Ставка податку, гривень за тонну
I	надзвичайно небезпечні	17536,42
II	високонебезпечні	4016,11
III	помірно небезпечні	598,4
IV	малонебезпечні	138,57

Таблиця 5.4 – Коефіцієнт, який встановлюється залежно від місця (зони) розміщення відходів у навколишньому природному середовищі K_T

Місце (зона) розміщення відходів	Коефіцієнт
В адміністративних межах населених пунктів або на відстані менше 3 км від них	3
За межами населених пунктів (на відстані більше 3 км від їх меж)	1

Таблиця 5.5 – Коефіцієнт, який встановлюється залежно від характеру обладнання місця розміщення відходів K_o

Характер місця розміщення відходів	Коефіцієнт
Спеціально створені місця складування (полігони), що забезпечують захист атмосферного повітря та водних об'єктів від забруднення.	1
Звалища, які не забезпечують повного виключення забруднення атмосферного повітря або водних об'єктів.	3

Практична частина

1. Розглянути матеріали звіту про стан виконання плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», Податковий кодекс та визначити регуляторні інструменти для координації природоохоронної діяльності в Україні і записати їх в зошит. На основі статистичних даних проаналізувати стан фінансування в галузі охорони НПС в Україні, побудувавши графік динаміки, зробивши висновок стосовно джерел фінансування.
2. Розрахувати за даними таблиці 5.6 суму екологічних податків, що підлягає сплаті до бюджету. Зробіть висновок.

Контрольні запитання до практичного заняття

1. Економіка природокористування та її основні складові.
2. Принципи природокористування: економічний, еколого-економічний, соціоекологічний.
3. Основні складові економічного механізму природокористування.
4. Форми виплат за ресурси.
5. Загальна характеристика діючої системи екологічного оподаткування в Україні.

6. Визначення екологічних податків за розміщення відходів.
7. Визначення екологічних податків за скиди у водні об'єкти.
8. Визначення екологічних податків за викиди в атмосферне повітря.
9. Звітність, контроль, терміни та порядок сплати екологічних податків.
10. Досвід економічно-розвинених країн у сфері екологічного оподаткування.
11. Шляхи вдосконалення механізму екологічного оподаткування.

Таблиця 5.6 – Вихідні дані для розрахунку до практичної роботи №5 (маси в кг)

№	Підприємство	M_{H_2S}	M_{CS_2}	M_{Mn}^*	$M_{стирол}$	$M_{нітригів}$	$M_{фосфатів}$	$M_{ТВ}$
0	ВАТ «Хімволокно», м.Київ	120	6700	156	7800	3400	190	12000
1	ВАТ «Радикал», м.Київ	560	950	1050	10000 0	850	200000	20000
2	ВАТ «Росава», м. Біла Церква	480	810	680	15000	1400	18000	23000
3	ВАТ «Валса», м. Біла Церква	810	618	2000	35000	6900	13000	2100
4	ВАТ «ГТВ», м. Біла Церква	1800	410	444	20000	21000	44000	1600
5	ВАТ «Лакма», м. Київ	644	540	480	2300	1800	10000	3200
6	ВАТ «Хімволокно», м. Київ	720	460	830	1850	2130	9000	1600
7	Київський завод полімер. матеріалів	880	584	920	1930	2060	8000	1100
8	ВАТ «Ріал», м.Київ	990	644	506	807	2450	11000	1300
9	ЗАТ «Зоря», м.Київ	1060	144	828	1500	1600	12000	120
10	ВАТ Трібо, м.Київ	200	1700	980	430	2330	13000	300
11	Київський завод гум. і латекс. вир.	1850	418	1800	412	1001	13000	900
12	Ват «Полімер», м. Київ	2000	844	858	615	3000	14000	700
13	Броварський завод пластмас	3500	1840	618	712	950	15000	1200
14	«Харпластмас»	46000	950	844	1937	1850	16000	170
15	ВАТ «Фармак», м.Київ	812	855	1803	960	1834	1600	820

Примітка. * – розрахунок ведеться по MnO_2 .

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 6

Планування і управління природоохоронною діяльністю на підприємстві з урахуванням визначення об'єктивних критеріїв

Мета роботи : з'ясувати, які об'єктивні критерії використовуються з метою оптимального планування природоохоронних функцій на підприємстві.

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

Планування природоохоронною діяльністю обґрунтовується обґрунтуванням об'єктивних критеріїв, що враховують реальну специфіку екосистем, що формулюється. Завдання таких критеріїв дозволяє обґрунтовано визначити матеріально-технічні і трудові ресурси, необхідні для екологічного забезпечення природно-технічної геосистеми. Серед головних є наступні критерії:

- розміри промислової території;
- номенклатурний склад переважаючих компонентів природних ландшафтів і їх відносні розміри;
- домінуючі напрямки дії техногенних джерел;
- категорії екологічної небезпеки природних ландшафтів по ступеню компенсаційних можливостей об'єктів природи до самовідновлення.

Гарантією створення промислової продукції чи будівництва об'єкта, що відповідав би вимогам екологічної безпеки ПТГ буде служити точність екологічного нормування на всіх стадіях життєвого циклу, що формують кінцеву продукцію.

Екологічний допуск, як міра відповідності властивостей, що формуються заданим природним критерієм, є комплексною величиною, що задовольняє три основні умови:

1. Екологічну безпеку об'єкта, що формується.
2. Технологічному забезпеченню виробничих процесів, що створюють конструктивний потенціал об'єкта у відповідності до вимог його функціонального призначення.
3. Можливості точного і достовірного контролю всіх властивостей, що формуються і параметрів об'єкту, що оцінюються об'єктивним ступенем метрологічним забезпеченням вимірювального контролю. Таким чином, екологічний допуск може розглядатися у вигляді інтегральної оцінки трьох компонентів.

Практична частина

1. На основі літературних даних та визначених критеріїв передбачити комплекс природних заходів підприємства (машинобудівного заводу):

запропонувати варіанти запланованих заходів з урахуванням екологічного захисту на всіх стадіях життєвого циклу на одному з об'єктів заводу «Темп» м.Черкаси.

2. З урахуванням критеріїв вибору раціональних технічних рішень щодо попередження екологічних витрат, пов'язаних з питомим споживанням енергії, запропонувати технічно обґрунтовані, найбільш екологічно чисті і перспективні джерела забруднення енергії для машинобудівного заводу.
3. Визначити комплексний показник нормативного допуску об'єктів машинобудівного заводу, який відповідав би: вимогам екологічної безпеки (у вигляді загальної формули) та вимогам технологічності виготовлення.

Контрольні запитання до практичного заняття

1. Які основні форми планування природоохоронної діяльності на різних рівнях?
2. Які показники можуть використовуватися для оцінки рівня інвестицій в основний капітал, що направлені на охорону навколишнього середовища?
3. В яких галузях відмічаються підвищені вимоги до фінансування природоохоронної діяльності?
4. Які особливості фінансування природоохоронної діяльності в Україні?
5. На основі яких показників можна прогнозувати зниження рівня забезпеченості підприємств формами природоохоронного призначення?
6. Які основні критерії враховуються при плануванні природоохоронної діяльності?
7. Які джерела фінансування за окремими напрямками охорони довкілля є найбільш значними?
8. Які напрями зміни структури інвестицій за джерелами фінансування є в перспективі?

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 7

Визначення типової структури підсистеми єдиної державної системи екологічного моніторингу

Мета роботи: ознайомитись з основними показниками НС, що фіксуються в процесі моніторингу довкілля

Теоретична частина

Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст.20, 22) передбачено створення державної системи моніторингу довкілля (далі – ДСМД) та проведення спостережень за станом навколишнього природного середовища, рівнем його забруднення. Виконання цих функцій покладено на Мінприроди та інші центральні органи виконавчої влади, які є суб'єктами державної системи моніторингу довкілля, а також підприємства, установи та організації, діяльність яких призводить або може призвести до погіршення стану довкілля.

Основні принципи функціонування ДСМД визначені у постанови Кабінету Міністрів України від 30.03.1998 № 391 «Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля».

На даний час, у державній системі моніторингу довкілля (далі – ДСМД) функції і задачі спостережень та інформаційного забезпечення виконують 8 суб'єктів системи моніторингу: Мінприроди, МНС, МОЗ, Мінагрополітики, Мінжитлокомунгосп, Держводгосп, Держкомлісгосп, Держкомзем.

Кожний із суб'єктів ДСМД здійснює моніторинг тих об'єктів довкілля, що визначаються Положенням про державну систему моніторингу довкілля та порядками і положеннями про державний моніторинг окремих складових довкілля.

Основні нормативні акти, що регламентують моніторинг об'єктів довкілля:

- постанова Кабінету Міністрів України від 09.03.1999 № 343 «Про затвердження Порядку організації та проведення моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря»;
- постанова Кабінету Міністрів України від 20.07.1996 № 815 «Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод»;
- постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.1993 № 661 «Про затвердження Положення про моніторинг земель»;
- постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.2004 № 51 «Про затвердження Положення про моніторинг ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення».

З метою координації діяльності міністерств та відомств, визначення основних принципів державної політики з питань розвитку системи моніторингу навколишнього середовища, забезпечення її функціонування на основі єдиного нормативно-методологічного забезпечення постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2001 № 1551 утворено Міжвідомчу комісію з питань моніторингу довкілля.

Мінприроди здійснюється організаційно-технічне забезпечення роботи комісії та її профільних секцій.

Існуюча система моніторингу довкілля базується на виконанні розподілених функцій її суб'єктами і складається з підпорядкованих їм підсистем. Кожна підсистема на рівні окремих суб'єктів системи моніторингу має свою структурно-організаційну, науково-методичну та технічну бази.

Функціонування ДСМД здійснюється на трьох рівнях, що розподіляються за територіальним принципом:

- загальнодержавний рівень, що охоплює пріоритетні напрямки та завдання моніторингу в масштабах всієї країни;
- регіональний рівень, що охоплює пріоритетні напрямки та завдання в масштабах територіального регіону;
- локальний рівень, що охоплює пріоритетні напрямки та завдання моніторингу в масштабах окремих територій з підвищеним антропогенним навантаженням.

Практична частина

1. На основі вивчення матеріалів Національної доповіді про стан навколишнього середовища в Україні визначити завдання ДСМД в Україні та її структуру і записати в зошити.
2. Визначити тематичні і територіальні підсистеми державного моніторингу на основі прийнятого законодавства, зокрема стосовно атмосферного повітря, вод, земель, рослинного і тваринного світу і записати їх в зошити, зокрема загальну структуру підсистеми єдиної державної системи моніторингу довкілля.
3. Визначити порядок організації та проведення моніторингу в галузі атмосферного повітря, вод та земель у відповідності до аналогічних постанов КМ України. ,
4. Визначити основні напрями удосконалення Державної системи моніторингу довкілля і записати їх в зошити.
5. *Надайте відповідь на ситуаційну задачу:* державна прийомна комісія підписала акт про прийом в експлуатацію нового цеху лакофарбового заводу з прописом, що будівельна організація гарантує протягом року

забезпечити введення системи стічних споруд, але вона своїх зобов'язань не виконала. Скидання необеззаражених стічних вод забруднили води водосховища, що нанесло збитки рибним запасам. Окрім того, були забруднені пляжі і місця відпочинку. Ці відомості були отримані прокурором в інспекції з регулювання використання і охорони вод, підтвержені комітетом з моніторингу. Норми яких законодавчих актів порушені і яка відповідальність за це передбачена?

Контрольні запитання до практичного заняття

1. Що розуміється під екологічним моніторингом, державним моніторингом природного середовища і іншими синонімами?
2. Які державні органи беруть участь в єдиній державній системі екологічного моніторингу і які їх основні функції в системі?
3. Які основні завдання з гідрометеорології і моніторингу р. Дніпро?
4. Якими основними нормативними правовими актами регулюються питання моніторингу НС?
5. Яка типова структура будь-якої підсистеми ЄДСЕМ?
6. Які основні показники НС фіксуються в процесі моніторингу?
7. Які типи технічних засобів економічного контролю використовуються в системах екологічного моніторингу?

Рекомендований перелік джерел для ознайомлення

1. Національні доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні – <https://mepr.gov.ua/timeline/Nacionalni-dopovidi-pro-stan-navkolishnogo-prirodnogo-seredovishcha-v-Ukraini.html>
2. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Черкаській області. <https://mepr.gov.ua/timeline/Regionalni-dopovidi-pro-stan-navkolishnogo-prirodnogo-seredovishcha.html>
3. Інтерактивна карта «Моніторинг та екологічна оцінка водних ресурсів України» Державного агентства водних ресурсів України. <http://monitoring.davr.gov.ua/EcoWaterMon/GDKMap/Index>
4. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України <https://mepr.gov.ua/content/ekologichniy-monitoring-dovkillya.html>

Практична робота № 8

Ознайомлення з системою показників статистики навколишнього середовища

Мета роботи: ознайомитись з особливостями статистики в Україні.

Теоретична частина

Однією з основних функцій управління в галузі охорони навколишнього природного середовища є облік. Суспільні відносини щодо здійснення державного обліку у відповідній галузі в загальному вигляді регулюються Законом «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 24) та актами природоресурсного (земельного, водного, лісового, гірничого, фауністичного, флористичного) законодавства.

Організація раціонального природокористування й охорони довкілля вимагає обліку всіх природних ресурсів. Такий облік передбачає отримання сукупності достовірних і необхідних даних про відповідні об'єкти природи, їхній кількісний і якісний стан, економічну та екологічну оцінку, а також про їхніх користувачів.

Найважливішим джерелом інформації про природні ресурси вважаються **державні кадастри**. Вони відповідно до ст. 23 Закону "Про охорону навколишнього природного середовища", ведуться для обліку якісних, кількісних та інших характеристик природних ресурсів, характеру та режиму їхнього використання. На сьогодні існує три види державних кадастрів: природних ресурсів, особливо охоронюваних природних територій та відходів.

Систему кадастрів природних ресурсів формують: Державний земельний кадастр, Державний водний кадастр, Державний лісовий кадастр, Державний кадастр родовищ і проявів корисних копалин; Державний кадастр тваринного світу, Державний кадастр рослинного світу, Державний кадастр територій та об'єктів природно – заповідного фонду, Державний кадастр природних територій курортів України та Державний кадастр природних лікувальних ресурсів України.

Порядок ведення державного земельного кадастру встановлюється законом, а усіх інших кадастрів визначається Кабінетом Міністрів України.

Державний облік у галузі природокористування та охорони довкілля – це хронологічне, систематичне або комбіноване нагромадження, групування та узагальнення інформації про стан навколишнього середовища, динаміку його змін, джерела впливу на нього, використання природних ресурсів, здійснення природоохоронних заходів та іншої екологічно важливої інформації, отриманої з первинних документів, що прийняті до обліку.

Однією з найбільш важливих форм обліку є державний статистичний облік. Він здійснюється Державним комітетом статистики України (Держкомстатом) за спеціально затвердженими формами державних статистичних спостережень.

Відповідно до ст. 14 Закону України «Про державну статистику» на органи державної статистики, зокрема, покладено організацію та проведення статистичних спостережень за екологічною ситуацією в Україні та її регіонах. Вони також зобов'язані надавати органам державної влади та органам місцевого самоврядування статистичну інформацію в обсягах, за формами і у строки, визначені планом державних статистичних спостережень або окремими рішеннями Кабінету Міністрів України, видавати статистичні збірники, бюлетені, огляди, прес-випуски, забезпечувати рівний доступ до статистичної інформації юридичних і фізичних осіб, забезпечувати збереження, накопичення, актуалізацію та захист статистичної інформації, дотримання її конфіденційності тощо.

Згідно зі ст. 24 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» об'єкти, що шкідливо впливають або можуть вплинути на стан навколишнього природного середовища, види та кількість шкідливих речовин, що потрапляють у навколишнє природне середовище, види й розміри шкідливих фізичних та біологічних впливів на нього підлягають державному обліку.

Практична частина

На основі вивчення матеріалів (форм) державної статистичної звітності визначити показники екологічної статистики, зокрема:

Показники наявності, стану, якості і охорони.

Показники раціональності використання ресурсів.

Показники утворення, утилізації, знищення і захоронення.

Показники витрат екологічного призначення.

Показники результатів природоохоронної діяльності.

Показники наявності стану і використання.

Показники природоохоронних заходів.

Показники ефективності використання (оформити схематичну таблицю в зошит).

Визначити форми статистики і записати їх основний зміст в зошит.

На основі ознайомлення з принципами та загальною структурою побудови кадастрів визначити види кадастрів, основне господарське призначення та які основні види ресурсів і компоненти природного середовища охоплюють. Записи оформити табличкою.

Надайте відповідь на ситуаційну задачу:

В ході перевірки на заводі "Хімреактив" державний інспектор управління екоресурсів області встановив, що на даному підприємстві: не ведеться екологічний облік, не заведено екологічний паспорт, не ведеться автоматизований облік скидів і викидів забруднюючих речовин; занижуються фактичні скиди і викиди забруднень у звітних документах; не призначено відповідальну особу за дотриманням екологічних норм і правил на підприємстві. Як на ці порушення потрібно реагувати державному інспектору?

Контрольні запитання до практичного заняття

1. Що розуміється під екологічним обліком, державним статистичним спостереженням в галузі охорони НС і природокористування.
2. Які державні органи здійснюють керівництво і проведення екологічного держобліку, а які беруть участь в ньому, і які основні облікові відомості?
3. Які основні завдання екологічної держстатистики?
4. Якими основними нормативними правовими актами регулюються питання екологічного обліку?
5. Яка типова структура системи показників статистики НС?
6. Які основні показники НС фіксуються в ході екообліку (по галузям природокористування)?
7. Які існують державні природні кадастри?
8. Чим державні природні кадастри відрізняються від державних реєстрів (перерахуйте і наведіть приклади).

Рекомендований перелік джерел для ознайомлення

1. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України
<https://mepr.gov.ua/content/ekologichniy-monitoring-dovkilliya.html>
2. Державний земельний кадастр – <https://e.land.gov.ua/>
3. Державний водний кадастр – <http://geoportal.davr.gov.ua:81/>
4. Державний облік родовищ та запасів корисних копалин
<https://geoinf.kiev.ua/derzhavnyy-oblik-rodovyshch-ta-zapasiv-korysnykh-kopalyn/>
5. Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду України – <http://pzf.menr.gov.ua>

ПЕРЕЛІК ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ ПИТАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ»

1. В чому суть стратегії стійкого розвитку для України, коли і якими документами вона прийнята в світі.
2. Дайте визначення основних понять і назвіть об'єкти екоуправління.
3. Охарактеризуйте методи екологічного управління.
4. Назвіть і охарактеризуйте прикладами основні функції екоменеджменту.
5. Перерахуйте органи державного екологічного управління і назвіть розподіл функцій між ними.
6. Управлінська суть стандартів серії ISO 14000.
7. Дайте визначення понять "екологічне нормування" і "екологічна стандартизація" і визначте місце цих заходів в системі екоменеджменту.
8. Перерахуйте, чим забезпечується ефективність екологічного нормування.
9. Які екологічні нормативи введені законом "Про охорону навколишнього природного середовища".
10. Які принципи реалізуються при розробці екологічних нормативів?
11. Як класифікуються екологічні нормативи (перерахуйте основні групи).
12. Які встановлені напрями стандартизації в природоохоронній сфері?
13. Що таке "екологічна ліцензія" і що входить в українську систему ліцензування?
14. Якими нормативно-правовими документами регулюється в Україні ліцензування взагалі і екологічного зокрема.
15. Форми і функції екологічного ліцензування.
16. Охарактеризуйте порядок проведення екологічного ліцензування.
17. Дайте визначення поняттю "екологічна сертифікація" і поясніть його суть.
18. Суб'єкти і об'єкти екологічного ліцензування.
19. Об'єкти в системі обов'язкової сертифікації за екологічними вимогами.
20. Назвіть основні етапи робіт з екологічної сертифікації.
21. Принципи екологічної експертизи, що реально діють в умовах України.
22. Охарактеризуйте види і типи екологічної експертизи.
23. Суб'єкти екологічної державної екологічної експертизи у відповідності до закону "Про екологічну експертизу" 1995 р. і як розподіляють між ними відповідальність.
24. Назвіть основні групи законодавчо закріплених об'єктів екологічної експертизи і небезпечних видів діяльності для яких ДЕЕ є обов'язковою.
25. Що є основою для проведення ДЕЕ і які умови для її організації? В яких випадках проводиться повторна ДЕЕ?

26. Назвіть основні стадії процедури ДЕЕ і назвіть документи її регламентації.
27. Основні типи порушень українського законодавства в галузі екологічної експертизи і відповідні види відповідальності.
28. Хто і як здійснює фінансування ДЕЕ?
29. Процедура ОВНС, ТЕО (ТЕР) і екологічне обґрунтування та їх місце в системі екологічної експертизи.
30. Які міжнародні угоди в галузі екологічної експертизи Україна ратифікувала?
31. Напрямки екологічного аудиту та їх зміст.
32. Форми екологічного аудиту та рівні, на яких вона проводиться.
33. Назвіть об'єктивні передумови юридичного закріплення для проведення екоаудиту в Україні.
34. Обумовленість щодо ведення екологічного аудиту для господарських об'єктів в Україні в умовах ринкових відносин.
35. Розкрийте суть екологічного аудиту підприємства.
36. Назвіть загальні принципи проведення екоаудиту.
37. Концептуальні положення запровадження екоаудиту та умови його введення.
38. Форми екологічного контролю та його основні цілі.
39. Охарактеризуйте систему державних органів екологічного контролю.
40. Охарактеризуйте основні повноваження органів державного екологічного контролю.
41. Відомчий екологічний контроль і хто його здійснює.
42. Виробничий екологічний контроль, організація і здійснення.
43. Громадський екологічний контроль і його головне завдання.
44. Назвіть основні функції і напрями діяльності правоохоронних органів в екосфері.
45. Прокоментуйте функції і специфіку діяльності прокуратури в галузі охорони природи.
46. Відповідальність юридичних осіб за порушення законодавства в галузі промислової безпеки.
47. Відповідальність за порушення норм правил і вимог пожежної безпеки.
48. Відповідальність за порушення норм природоохоронного законодавства.
49. Відповідальність за порушенні санітарно-епідеміологічних норм, правил і вимог.
50. Розкрийте структуру економічного механізму охорони навколишнього природного середовища в Україні.

51. Які інструменти екологічного механізму охорони довкілля мають в Україні найбільше поширення?
52. Розкрийте суть принципу "забруднювач платить".
53. На основі якої нормативно-правової бази організовуються державні екологічні фонди та які зміни до них визнаються нормами бюджетного кодексу України?
54. Поясніть суть регулювання техногенного впливу на довкілля "торгівлі квотами на викид".
55. Назвіть інструменти стимулювання природоохоронної діяльності і як вони поширені в практиці управління охороною довкілля в Україні.
56. Зміст і основні цілі визначення екологічної втрати від забруднення природного середовища.
57. Суть економічної оцінки природних ресурсів.
58. Назвіть нормативно правові документи, що регламентують збір плати за забруднення природного навколишнього середовища.
59. Методичні підходи при визначенні нормативів екологічних платежів.
60. Тини джерел і категорії забруднення, за якими здійснюється збір платежів в Україні.
61. За якими типами техногенного впливу на довкілля доцільно ввести екологічну плату на перспективу?
62. Назвіть основні форми планування природоохоронної діяльності на різних рівнях.
63. Назвіть галузі, в яких відмічаються підвищені вимоги до фінансування природоохоронної діяльності.
64. Коротко охарактеризуйте особливості фінансування природоохоронної діяльності в Україні.
65. Дайте визначення суті екологічного страхування.
66. Назвіть і розкрийте основні функції екострахування.
67. Розкрийте принципи обов'язкової і добровільної форми екострахування.
68. Охарактеризуйте правові основи екологічного страхування як підгалузі страхової відповідальності.
69. Назвіть об'єкти екологічного страхування і дайте характеристику учасників страхових відносин.
70. Розкрийте основні методологічні труднощі в процесі страхування.
71. Охарактеризуйте особливості організації інформаційного забезпечення діяльності в екологічній сфері.
72. Шляхи забезпечення прав громадян і організацій на отримання інформації в екологічній сфері.

73. Регулювання доступу до інформації в Україні на основі діючого законодавства та загальних положень про розмежування інформації за категоріями доступу.
74. Категорування доступу до інформації про діяльність підприємств в екосфері на основі документів Орхуської конференції міністрів навколишнього середовища 1998 р.
75. Дайте визначення екологічного моніторингу і назвіть його основні компоненти.
76. Назвіть державні органи, що беруть участь в єдиній державній системі екологічного моніторингу та їх основні функції.
77. Назвіть основні завдання моніторингу навколишнього середовища.
78. Назвіть основні нормативно-правові акти для регулювання питань моніторингу навколишнього середовища.
79. Охарактеризуйте типову структуру підсистеми єдиного державного екологічного моніторингу.
80. Поняття екологічного обліку, державного статистичного спостереження в галузі охорони навколишнього природного середовища.
81. Визначте основні завдання екологічної держстатистики.
82. Типова структура системи показників статистики навколишнього середовища.
83. Основні статистичні форми екопоказників, що застосовуються в Україні.
84. Державні кадастри природних ресурсів як основна форма реалізації облікової функції управління природокористування та охороною навколишнього середовища.
85. Які існують державні природні кадастри в Україні?
86. Роль екологічної освіти та основні стратегічні напрямки її розвитку в Україні.
87. Суть концепції неперервної екологічної освіти в Україні.
88. Екологічна політика України на сучасному етапі.
89. Охарактеризуйте право на екологічну інформацію як одне з основних прав громадян.
90. Місцеві екологічні програми та особливості муніципального екологічного управління.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Організація та управління в природоохоронній діяльності: навч. посіб. / Н.М. Самойленко, Д.В. Райко, В.І. Аверченко. – Харків: НТУ «ХП», Видавництво «Лідер», 2018. – 174 с.
2. Організація управління в екологічній діяльності: [підручник для студентів екологічних спеціальностей вищих навчальних закладів] / Н. В. Максименко, В. В. Задніпровський, Р.О. Квартенко; вид. 3-тє, перероб. і доп. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. – 282 с. – (Навчально-наукова серія «Бібліотека еколога»).
3. Берзіна С.В., Яреськовська І.І.. Системи екологічного управління: сучасні тенденції та міжнародні стандарти. Посібник. К: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017 –134 с.
4. Телюра Н. О. Конспект лекцій з дисципліни «Організація та управління в природоохоронній діяльності» (для студентів 3 курсу денної і 4 курсу заочної форм навчання за напрямом 6.040106 – Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування) / Н. О. Телюра ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. 2016. 124 с.
5. Шматько В. Г., Нікітін Ю.В. Екологія і організація природоохоронної діяльності: Навч. посібник. К.: КНТ, 2008. 303с.

Допоміжна

1. Салавор О.М., Ничик О.В. Організація управління в екологічній діяльності: Курс лекцій для студентів напряму 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування» ден. та заоч. форм навч. К.: НУХТ, 2012. 71 с.
2. Іванюк Д.П., Шульга І.В. Управління природоохоронною діяльністю: Навч. посіб. К.: Алерта, 2007. – 368 с.
3. Товажнянський Л.Л., Масікевич Ю.Г., Солодкий В.Д., Сакара Ю.Д., Хлистун Н.Я., Шапорев В.П., Моїсеєв В.Ф. Управління природоохоронною діяльністю: Навч. посібник. Харків: НТУ «ХП» 2002. 304 с.
4. Екологічне управління: Підручник / В.Я.Шевчук, Ю.М.Саталкін, Г.О. Білявський та ін. – К.: Либідь, 2004. – 432 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. <http://www.menr.gov.ua> – офіційний сайт Міністерства екології і природних ресурсів України
2. <http://www.ecology.lviv.ua> – сайт Департаменту екології і природних ресурсів Львівської обласної адміністрації

3. <http://www.nature.org.ua/> - Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні.
4. <http://www.dossier.kiev.ua> – сайт благодійного інформаційно-видавничого центру "Зелене досє": актуальна і оперативна екологічна інформація з України та світу щоденні новини у дайджесті "ЕкоТиждень" дайджест "ГЕновини" - новини генної інженерії ; ЕкоКалендар "Тисячоліття довілля"
5. <http://www.news.ukrntec.com> – щоденно оновлювані екологічні новини України та всього світу.
6. <http://www.proeco.visti.net/naturalist/greenworld> - сайт інформаційного центру української екологічної асоціації “Зелений світ”. Новини в галузі збереження навколишнього середовища та ресурсів.
7. <http://www.ecolife.org.ua> – відкритий екологічний web-сайт
8. <http://www.ecoline.ru/books> - електронна екологічна бібліотека на сервері Відкритої Довідково-інформаційної Служби “Ecoline”
9. <http://www.ln.com.ua> - Сайт Гуманітарного екологічного журналу, видавці – Київський еколого-культурний центр та Всесвітня комісія по територіям, що охороняються МСОП (WCPA/IUCN).

ПЕРЕЛІК НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ

1. Закон України від 25 червня 1991р. №1264 – XII. «Про охорону навколишнього природного середовища» - 1991.
2. Закон України від 24 червня 2004 р. № 1862-IV. «Про екологічний аудит» – Урядовий кур’єр . – 2004. - № 150.
3. Положення про державну систему моніторингу довкілля. Постанова КМУ від 30.03.1998р. №391, Київ – 10с.
4. ДСТУ ІСО 14001-97 Системи управління навколишнім середовищем. Склад та опис елементів і настанови щодо їх застосування. К.: Держстандарт, 1998.